

Analysis of Students' Subjective Trends on Western Civilization: A Case Study of the Students of the State Universities in Tehran^{*}

Reza Kavand¹, Gholamreza Khajehsarvy², Reza Samim³

Received: Dec. 16, 2017; Accepted: Feb. 14, 2018

Extended Abstract

Various studies have been carried out on how to deal with critics and intellectual circles with the West, but this study seeks to study the students' mental attitudes about Western civilization using an interpretive approach. The fundamental question that the study seeks to answer is that: Students study how they understand Western civilization and their subjective meanings based on what conceptual model can be interpreted? This study uses the interpretive approach and the theoretical concepts of "social construction", "interpersonal relations", "intercultural communication" and the concept of "own and other" have been used in this study. This research is a qualitative study. In this research, using the technique of deep interviewing, the tendency of the subjects to be extracted from the western civilization and then analyzed using the method of analytic analysis. Considering that the study approach is an inductive approach, instead of asking about the general concept of Western civilization, it is tried to ask participants about different manifestations of the West and their approach to each of the manifestations of Western civilization Separate face to face. Finally, after the open coding and extracted concepts, three main categories were extracted: Thematic Analysis, Partial West-Enhancement, Substantiation of West-Element, Western-Subjective Approach, that all of which were classified under the heading of the category of selective relativism.

Keywords: transactional approach, thematic analysis, partial West-enhancement, substantiation of West-element, Western-subjective approach, selective relativism

^{*}This research is sponsored by the Institute for Social and Cultural Studies.

1. Assistant Professor, Department of Social Sciences, Faculty of Humanities, University of Ayatollah Borujerdi, Borujerd, Iran (Corresponding Author).

✉ reza.kavand@abru.ac.ir

2. Associate Professor, Faculty of Law and Political Sciences, AllamehTabatabai University, Tehran, Iran.

✉ khajehsarvy@atu.ac.ir

3. Assistant Professor of Sociology, Institute for Social and Cultural Studies, Tehran, Iran.

✉ reza.samim@iscs.ac.ir

INTRODUCTION

After the Islamic Revolution, the university has been an important subject for the Islamic Republic's cultural and educational policy-makers. The training of students who believe in Iranian and Islamic civilization and criticized and non-responsive to Western civilization is one of the main goals of these policymakers. Accordingly, now that more than thirty years since the Islamic Revolution, and despite the different social, political, and cultural conditions and being in the process of globalization, it is questioned whether the policies proposed were successful or not? Undoubtedly, one of the indispensable indicators to answer this question is to understand students' perceptions of Western civilization.

PURPOSE

The main purpose of this study is to achieve a deep understanding of the students' mental meanings of Western civilization, by the means of accurate and objective knowledge of the social reality that exists at universities, we can present a conceptual model to recognize its dimensions.

METHODOLOGY

In this study, the "qualitative case study" method has been used and it has been attempted to analyze the mental meanings of the study subjects (students) about Western civilization. The methodology of research is strategic. Exploratory research is based on the ontological assumption that social reality is a socially constructed actor, independent of their social activities. In this strategy, social reality is the result of processes that social and cultural activists achieve through engagement, negotiation and agreement on the meaning of actions, situations and attitudes.

The data collection method is a deep interview. Also, based on the qualitative sampling logic, the number of samples will continue until the results reach the saturation level, which means that the researcher will not encounter new responses after several interviews. The data analysis method is a thematic analysis (thematic) that is a method for understanding, analyzing the content and reporting patterns in the qualitative data. A pattern is meant to be a model derived from the conceptual adjustment of extracted data. This method is a process for analyzing textual data and converting distributed data into rich and detailed data. The data analysis process has three stages according to the Strauss and Corbin method: 1. open coding; 2. Axial encoding; and 3. Selective or selective coding

RESULT

As a result of the coding, it became apparent that people's mental attitudes toward Western civilization were divided into three parts: 1) concepts that reflect interest in the manifestations of Western civilization; "Western-Passion"; 2) concepts that indicate lack of interest and Escaping; "Western-Evasion"; 3) the concepts that

represent the selection of the effects of Western civilization; "Westrn-Selection". In addition to this, along with each of these words, the term "Partly" is used, which shows that our purpose of these concepts is the parts of the effects of Western civilization that are in the list of codes and phrases and the concepts derived from them in absolute terms and in all the civilization is not true.

CONCLUSION

Although our assumption in this study was that we could categorize individuals with respect to cultural contexts and other influential variables, and we expected each group of individuals to have coherent mental tendencies and be able to easily identify them according to the type of meanings. Their minds have been analyzed and analyzed, but during the study we found that no definite system of subjective meanings of people about Western civilization can be deduced from interviews. In other words, given the causes and influences on the subjective meanings of individuals in this regard, they do not have a systematic look at the Western civilization; for example, a person who has a high religiosity, and on the one hand, has lived in the West, is about different manifestations. Civilizations like the family, Western-Evasion; morality, Western-Passion; political system, relativism; and music, Western-Passion. In other words, we are confronted with different parts of the Western civilization, in which the people studied have different conceptions of each of them, they absolutely reject a part, they absolutely accept a part, think about another relative part and consider the other part neutral. For this reason, the main category of selective relativity has been used to explain such a situation. Selective relativism can explain students' mental attitudes about Western civilization. This category suggests a new understanding of how the people are confronted with Western civilization. As is clear, relativism is against absolutism. Interviews show that, even with different tendencies, even one of the subjects can not be categorized as absolute in (Western-Passion, Western-Evasion, Westrn-Selection).

NOVELTY

Most of the studies that have been done about the way Iranians encountered Western civilization have been historical aspects and have been done in a documentary manner, but the study has been carried out with qualitative method and direct interaction with the people.

Previous studies have often focused on the philosophy of intellectuals and critics of Western civilization and embrace macro approaches. But this study tries to go to the community to study, and in this regard it will try to make a comparison between the attitudes of Western intellectuals and critics and the subjects studied.

Iran Cultural Research

Abstract

Iran Cultural Research

Vol. 11
No. 2
Summer 2018

BIBLIOGRAPHY

- Ameli, S. R. (2011). *Mirās-e tamaddoni Irāni: Az Irān-e bāstān tā Irān-e Enqelāb-e Eslāmi (Bā ta'kid bar olum-e ensāni)* [Iranian civilization legacy]. Tehran, Iran: Research Institute for Cultural and Social Studies.
- Andishan, H. (2011). *Gharbšenāsi-ye Irāni* [Iranian Western philosophy]. *Journal of Magazine of Hikmat Information and Knowledge*, 6(5), 11-15.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freema.
- Behnam, J. (1991). *Darbāre-ye tajaddod-e Iran* [About Iran's modernization]. *Iran-Nāmeḥ*, 31, 347-374.
- Berger, P. L., & Luckmann, T. (2008). *Sāxt-e ejtemā'i-ye vāqe'yat* [The social construction of reality: A treatise in the sociology of knowledge] (F. Majidi, Trans.). Tehran, Iran: Enteshārāt-e Elmi va Farhangi. (Original work published 2003)
- Blaikie, N. W. H. (2005). *Tarrāhi-ye pažuhešhā-ye ejtemā'i* [Designing social research: The logic of anticipation]. Tehran, Iran: Ney. (Original work published 2010)
- Braun, V., & Clarck, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.
- Chamberlain, K. (1995). What is grounded theory? Qualitative research for the human sciences. *Sultan Qaboos Univ Med Journal*, 8(1), 11-19.
- Geertz, C. (1995). *After the fact: Two countries, Four decades, One anthropologist*. by the President and Fellows of Harvard College.
- Gelvin, J. L. (2008). *The modern Middle East: A history* (2nd ed.). Oxford; New York: Oxford University Press, 39-40.
- Given, L. M. (2008). *The sage encyclopedia of qualitative research methods* (Vol. 1&2). California. Sage.
- Glanz, K., Rimer, B. K., & Lewis, F. M. (2002). *Health behavior and health education. Theory, research and practice*. San Fransisco: Wiley & Sons.
- Huntington, S. P. (1999). *Barxord-e tamaddonhā va bāzsāzi-ye nazm-e jahāni* [The clash of civilizations and the remaking of world order] (M. A. Hamid Rafie, Trans.). Tehran, Iran: Daftar-e Pažuhešhā-ye Farhangi. (Original work published 1996)
- Iman, M. T., Zanjari, N., & Eskandarypoor, E. (2011). Kand-o-kāv-e system-e ma'āni-ye zehni-ye masrafkonandegān-e musiqi [Researching subjective meaning system of music consumers]. *Journal of Iranian Cultural Research*, 3(4), 84-112. doi: 10.7508/ijcr.2010.12.004
- Johnston, R. J.; Gregory, D.; Pratt, G. & Watts, M. (2000). *The Dictionary of Human Geography*. 4th Ed. Malden: Blackwell Publishing, Oxford.

- Khalili, M. (2000). Esteghrāb, estezlāl, estetbā' (Se šive-ye ruyārui-ye Iranian bā jamā'at-e Farangiye [Engagement, exaltation, execution (Three methods of confronting Iranians with the congregation of the Far East). *Journal of Cultural Research Letter*, 18&19, 13-48.
- Khoramshad, M. B., & Azizi, P. (2008). *Rowšanfekrān-e dini-ye Iran va Gharb* [Religious intellectuals Iran and West]. *Journal of Public Law Research*, 10(24), 45-84.
- Khosropanah, A. (2010). *Jaryānšenāsi-ye fekri-ye Irān-e mo'āser* [Contemporary Iranian contemporary fiction]. Tehran, Iran: Islamic Education.
- Marshall, C., & Rossman, G. B. (1998). *Raveš-e tahqiq-e keyfi* [Designing qualitative research] (A. Parsaeian, & S. M. Arabi, Trans.). Tehran, Iran: Daftar-e Pažuhešhā-ye Farhangi. (Original word published 1992)
- Mirzaei, H., & Parvin, A. (2010). Namāyeš-e digari: Jāygāh-e Gharb dar safarnāmeḥā-ye dōwrān-e Mršrutiyat [The show of another: Western position in conservative log books]. *Journal of Iranian Cultural Research*, 3(1), 77-105. doi: 10.7508/ijcr.2010.09.003
- Mohammadpoor, A., & Rezaei, M. (2008). *Dark-e ma'nāi-ye payāmadhā-ye vorud-e nowsāzi be mantaqe-ye Uraman-e Kurdistan-e Iran be šive-ye pažuheš-e zaminei* [Understanding the implications of the introduction of modernization into the Uraman region of Kurdistan in the field of research]. *Iranian Journal of Sociology*, 9(1&2), 3-33.
- Parraga, I. M. (1990). Determinants of food consumption. *Journal of American Dietetic Association*, 90, 661-663.
- Payne, M. (2007). *Farhang-e andiše-ye enteqādi az rowšangari tā pasāmodernite* [A dictionary of cultural and critical theory] (P. Yazdanjoo, Trans.). Tehran, Iran: Markaz. (Original work published 2001)
- Ritzer, G. (1995). *Nazriye-ye jāme'ešenāsi dar dōwrān-e mo'āser* [Contemporary sociological theory] (M. Solasi, Trans.). Tehran, Iran: Elmi. (Original work published 1980)
- Said, E. W. (1978). *Orientalism* (25th Anniversary Edition). New York: Pantheon Books.
- Salsali, M., Parvizi, S., & Adib Haj Bagheri, M. (2003). *Ravešhā-ye tahqiq-e keyfi* [Qualitative research methodology]. Thehran, Iran: Bošrā.
- Samim, R. (2012). *Barsāxt-e suže va towlid va masraf-e musiqi-ye mardompasand (Pop) pažuheši dar bāb-e towlid va masrafe-gunehā-ye Irāni va Gharbi-ye musiqi-ye mardompasand dar miyān-e javānān-e šahr-e Tehran* [The development of subject and the production and consumption of pop music Research on the production and consumption of Iranian and Western species Popular music among young people in Tehran] (Doctoral dissertation). Isfahan University.

Iran Cultural Research

Abstract

- Schutz, E. (1967). *The phenomenology of the social world*. Northwestern University Press.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. M. (2013). *Mabāni-ye pažuheš-e keyfi: Fonun va marāhel-e towlid-e nazariye-ye zaminei* [Basics of qualitative research: Grounded theory procedures and techniques] . Tehran, Iran: Ney. (Original work published: 1998).
- Van Zoonen, L. (2002). *Feminist media studies*. London: Sage Publication.
- Zevallos, Z. (Jun. 10, 2014). *What is otherness?*. Retrieved form <https://othersociologist.com/otherness-resources>

Iran Cultural Research

Vol. 11
No. 2
Summer 2018

بررسی گرایش‌های ذهنی دانشجویان درباره تمدن غرب؛ مطالعه کیفی دانشجویان دانشگاه‌های دولتی تهران

رضا کاوند^۱، غلامرضا خواجه‌سروی^۲، رضا صمیم^۳

دریافت: ۱۳۹۶/۰۹/۲۵ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۱/۱۰

چکیده

پژوهش‌های گوناگونی درباره شناخت نحوه رویارویی منتقدان و جریان‌های روشنفکری با غرب انجام شده است، اما در این مطالعه تلاش بر این است تا با استفاده از رویکرد تفسیری، گرایش‌های ذهنی دانشجویان درباره تمدن غرب را بررسی کنیم. پرسش اساسی که این مقاله در پی پاسخ‌گویی به آن است، این است که دانشجویان مورد مطالعه چگونه تمدن غرب را درک و فهم می‌کنند و معانی ذهنی بر ساخته آن‌ها در مورد تمدن غرب، براساس چه مدل مفهومی‌ای قابل تفسیر است؟ این مقاله که یک پژوهش کیفی است، از رویکرد تفسیرگرایی بهره می‌گیرد و از مفاهیم نظری بر ساخت اجتماعی، روابط بین‌ذهنی، ارتباطات بین‌فرهنگی، و مفهوم خود و دیگری استفاده کرده است. در این پژوهش با استفاده از تکنیک مصاحبه عمیق، نگرش افراد مورد مطالعه در مورد تمدن غرب استخراج، و سپس، با استفاده از روش تحلیل تماتیک، تحلیل شده است. با توجه به اینکه رویکرد مطالعه، رویکردی استقرایی است، تلاش شده است که به‌جای پرسش درباره مفهوم کلی تمدن غرب، از مشارکت‌کنندگان درباره مظاهر مختلف غرب، سؤال شود و رویکرد هریک از آن‌ها درباره هر کدام از مظاهر تمدن غرب به‌صورت جداگانه مشخص شود. در نهایت، پس از کدگذاری باز و استخراج مفاهیم، سه مقوله اصلی غرب‌گریزی بخشی‌نگر، غرب‌گزینی بخشی‌نگر، و غرب‌پسندی بخشی‌نگر، استخراج شد که همه این مقوله‌ها زیر عنوان مقوله محوری نسبی‌گرایی انتخابی تعریف شده‌اند. **کلیدواژه‌ها:** غرب‌گزینی بخشی‌نگر، غرب‌گریزی بخشی‌نگر، غرب‌پسندی بخشی‌نگر، نسبی‌گرایی انتخابی.

* این پژوهش با حمایت «پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم» انجام گرفته است. داوران این مقاله: عبدالله بیجرانلو (استادیار مطالعات رسانه دانشگاه تهران)؛ و احسان شاه قاسمی (استادیار ارتباطات دانشگاه تهران)

۱. استادیار جامعه‌شناسی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه آیت‌الله بروجردی، لرستان، ایران (نویسنده مسئول).

rezakavand@abru.ac.ir

۲. دانشیار علوم سیاسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

khajehsaryy@atu.ac.ir

۳. استادیار جامعه‌شناسی، پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تهران، ایران.

reza.samim@ics.ac.ir

دانشگاه در ایران، به‌ویژه پس از انقلاب، با توجه به پیشینه غربی و سکولار آن، به‌مثابه یک نهاد، پذیرای آرمان‌های غیرسکولار سیاست‌گذاران علمی و فرهنگی جمهوری اسلامی بود. در این راستا، انقلاب فرهنگی و تعطیلی چندساله دانشگاه‌ها، اقدامی بود که سیاست‌گذاران فرهنگی آن دوره با هدف به‌حداقل رساندن تضادها انجام دادند.

پس از انقلاب، دانشگاه، موضوع مهمی برای سیاست‌گذاران فرهنگی و آموزشی جمهوری اسلامی بوده است. تربیت دانشجویانی معتقد به تمدن ایرانی و اسلامی و منتقد و غیرمنفعل در برابر تمدن غربی از مهم‌ترین اهداف این سیاست‌گذاران است. براین اساس، اکنون که بیش از سی سال از انقلاب اسلامی می‌گذرد و با وجود شرایط مختلف اجتماعی، سیاسی، و فرهنگی و قرار گرفتن در فرایند جهانی شدن، این پرسش مطرح می‌شود که آیا سیاست‌های مطرح‌شده، موفق بوده‌اند یا خیر؟ بی‌تردید، یکی از شاخص‌هایی که برای پاسخ به این پرسش، بسیار ضروری است، فهم این نکته است که برداشت ذهنی دانشجویان از تمدن غرب چگونه است. پاسخ به این پرسش باعث می‌شود که بدانیم که آیا دانشجویان در مقابل تمدن غرب، فعالانه عمل می‌کنند، یا اینکه منفعل بوده و تأثیرپذیرند؛ افزون‌بر این، گرایش ذهنی آن‌ها، مقدمه‌ای بر عمل و رفتار آنان در رویارویی با مظاهر و شئون تمدن غرب نیز می‌تواند باشد.

نکته دیگر اینکه، ما همیشه با سخنانی کلیشه‌ای و بدون اتکا به مطالعات علمی در مورد میزان غربی شدن جوانان و نسل جدید روبه‌رو می‌شویم. بسیاری از افراد، جوانان امروز را نسلی غرب‌گرا می‌دانند و بر این نظرند که تمدن غرب توانسته است معانی ذهنی و سبک زندگی جوانان امروز را تغییر دهد. همه این ادعاها بدون مطالعات ازپیش انجام‌شده است و لازم است که درستی آن‌ها با انجام مطالعات علمی، سنجیده شود.

روی‌هم‌رفته می‌توان گفت، دوگانه تمدن غرب و تمدن ایرانی-اسلامی، دوگانه‌ای مهم است که در فضای سیاسی و فرهنگی ایران بسیار محل نزاع بوده است. در این راستا، بی‌تردید، پژوهش‌هایی که بتواند به فهم این دوگانه کمک کند، بر درک فضای فرهنگی و اجتماعی جامعه ایران تأثیرگذار خواهد بود. اشراف به چپستی ذهنیت‌ها یا نگرش‌های قشر دانشگاهی کشور در مورد تقابل یادشده، مسئله‌ای بسیار مهم است و در این راستا مقاله حاضر در پی فهم دقیق معرفت‌های این قشر است، زیرا از رهگذر شناخت و توصیف عینی واقعیت اجتماعی است که

می‌توان راهکارهای مناسب و اجرایی‌ای را برای تحقق اهداف موردنظر در عالم واقع پیاده کرد. سعیدرضا عاملی، تمدن را به دو بخش مادی و معنوی تقسیم می‌کند و بر این نظر است که تمدن، ناظر بر میراث محسوس تمدنی نیست و تنها از سنخ ساخت‌وساز و امور فیزیکی جهان به‌شمار نمی‌آید، بلکه تمدن از جنس رفتار، اخلاق فردی و اجتماعی، و چگونگی مدیریت اجتماعی نیز محسوب می‌شود. تمدن، پیوند عمیقی با اخلاق اجتماعی و روابط انسانی و سازمان پیشرفته اجتماعی نیز دارد (عاملی، ۱۳۹۰، ۳۶)؛ بنابراین، معنایی که از تمدن غرب در این مطالعه مورد نظر است، تمام اتفاق‌هایی است که از حیث فلسفی و زیرساختی پس از رنسانس به‌وقوع پیوست و همچنین، آنچه متأثر از آن، به‌لحاظ روبنایی و سبک زندگی پس از انقلاب صنعتی در اروپا و آمریکا رخ داد.

۱. پیشینه پژوهش

یکی از مهم‌ترین پژوهش‌هایی که درباره نحوه رویارویی ایرانیان با تمدن غرب انجام شده است، مطالعه جمشید بهنام (۱۳۶۹) است. وی به مطالعه روند نوسازی و تجددخواهی در ایران در فاصله سال‌های ۱۸۵۰ تا ۱۹۷۹ پرداخته و دوره‌های مختلفی را در این روند مشخص کرده است که عبارتند از: اصلاحات، تغییر و ترقی، تجددطلبی، نوسازی آمرانه، و دوره رشد و توسعه که از سال ۱۹۵۲ تا انقلاب اسلامی ۱۹۷۹ طول کشید. همان‌گونه که مشخص است، وی تنها جریانات تجددخواه را مطالعه کرده است. محمدباقر خرمشاد (۱۳۸۷) چهار نحله فکری روشنفکران دینی را در رویارویی با غرب، تفکیک کرده است که عبارتند از:

۱. نحله شریعتی: دین، ایدئولوژی مبارزه و غرب، دیگری «ما»؛
۲. نحله آوینی: دین، ایدئولوژی تمدن‌ساز و غرب، همیشه استکبار؛
۳. نحله سروش: انتظار غیرسیاسی از دین و غرب، شایسته بازفهمی و تقلید؛
۴. نحله نصر: دین، عامل بقای فرهنگ ایرانی-اسلامی و غرب، عامل تباهی و از بین رفتن معنویت.

همان‌گونه که مشخص است، این پژوهش، جریان‌های دینی‌ای که اغلب درصدد نقد تفکر غربی برآمده‌اند را مطالعه کرده است و نظام‌بندی کاملی از همه نحله‌های فکری و نحوه رویارویی آن‌ها با تمدن غرب، محور مطالعه ایشان نبوده است.

همچنین، اندیشان (۱۳۹۰) سعی کرده است با نگاهی ادبی، جریان‌های فکری‌ای که با تمدن غرب روبه‌رو شده‌اند را بررسی کند. از نگاه وی این جریان‌ها عبارتند از: غرب به‌عنوان بهشت روی زمین، هجوم وبا (جریان‌های افراطی غرب‌ستیز مانند جلال آل‌احمد)، گنج شایگان و داوری (جریان‌های فلسفی داریوش شایگان و داوری اردکانی که می‌کوشند غرب را در نوشته‌های ارسطو، دکارت، هگل، هومر، و بزرگان دیگر اندیشه غربی بیابد).

همچنین، محسن خلیلی (۱۳۷۹) استغراب (غرب‌پذیری)، استذلال (ذلت‌پذیری)، و استتباع (تبعیت از غرب) را به‌عنوان سه شیوه رویارویی ایرانیان با جماعت فرنگیه معرفی می‌کند. نگارنده در این نوشته با درون‌کاوی هفده سفرنامه ایرانیانی که در فاصله سال‌های ۱۲۰۳ تا ۱۳۲۱ ه.ق کشورهای غربی را دیده بودند، به طرح این نکته پرداخته است که ایرانیان در فهم و شناخت ریشه‌های ترقی اروپا و آمریکا به‌جای توجه به دلایل نظری و فلسفی، به تأکید بر سبب‌های تکنیکی و مکانیکی بسنده کرده‌اند و به همین دلیل، نتوانسته‌اند بن‌مایه‌های پیشرفت «دیگری» و پس‌ماندگی «خودی» را درک کنند. وی نیز در این مقاله تنها به جریان‌های روشنفکری غرب‌گرا اشاره کرده و جریان‌های دیگر را مطالعه نکرده است.

میرزایی و پروین (۱۳۸۹) نیز در مقاله‌ای با عنوان «نمایش دیگری: جایگاه غرب در سفرنامه‌های دوران مشروطیت از زاویه دیگر»، به نحوه شناخت و برداشت سفرنامه‌نویسان از غرب پرداخته است.

مطالعه خسروپناه (۱۳۸۹) ابعاد گسترده‌تری دارد. وی به رویکردهای مختلف فکری در مورد علم دینی می‌پردازد و بر این نظر است که جریان‌های فکری دینی در ایران، چهار رویکرد غرب‌گرایی، غرب‌ستیزی، غرب‌گریزی، و غرب‌گزینی را تجربه کرده‌اند و اکنون نیز این چهار رویکرد، طرفدارانی دارد. خسروپناه توانسته است تقسیم‌بندی خوبی ارائه دهد، اما تقسیم‌بندی وی تنها شامل جریان‌های فکری متعلق به علم دینی است.

همان‌گونه که مشخص است، پژوهش‌هایی که تاکنون انجام شده‌اند، بیش از اینکه به معانی و گرایش ذهنی مردم درباره تمدن غرب بپردازند، نوعی جریان‌شناسی نحوه رویارویی روشنفکران با غرب به‌شمار می‌آیند. بررسی پایگاه‌های اطلاعات، کتابخانه ملی، و کتابخانه‌های دانشگاهی در ایران نشان می‌دهد که پژوهش‌هایی که به‌طور مشخص رویکرد شهروندان ایرانی یا حتی کلی‌تر، رویکرد شهروندان شرقی را به مفهوم کلی تمدن غرب مطالعه کرده باشند، موجود نیست.

۲. چارچوب نظری

دنزین و لینکلن^۱، پارادایم‌های نظری تحقیق کیفی را شامل اثبات‌گرایی و پسااثبات‌گرایی، برساخت‌گرایی و هرمنوتیک، فمینیسم، گفتمان‌های نژادی، نظریه انتقادی و مدل‌های مارکسیستی، مدل‌های مطالعات فرهنگی، نظریه قبح‌شکنان، و پارادایم پسااستعماری دانسته‌اند (صمیم، ۱۳۹۱، ۱۸۶).

براین اساس، رویکرد مورد استفاده در این پژوهش، رویکردی تفسیری است که شباهت مفهومی‌ای با رویکرد هرمنوتیک و برساخت‌گرایی مورد نظر دنزین و لینکلن دارد. رهیافت تفسیری، در پی کشف چرایی اعمال انسان‌ها از طریق آشکار ساختن معرفت مبتنی بر معناهای ضمنی و نمادین، انگیزه‌ها، و قواعدی است که به کنش‌ها جهت و معنا می‌دهند. در این رویکرد، پژوهشگر تلاش می‌کند اعمال عمدتاً ناگفته و نامدون عادی مردم را به صورت مدون درآورد تا به فهم این کنش‌ها برسد و برای فهم آن در پی معنا دادن به فعالیت‌های بدیهی جمعی است (صمیم، ۱۳۹۱، ۱۵۴).

این معانی و تفسیرها، هم روابط اجتماعی را تسهیل می‌کنند و هم به آن ساخت می‌دهند. واقعیت اجتماعی، جهان نمادین معانی و تفسیرها است. واقعیت اجتماعی یک عینیت نیست که ممکن است به شیوه‌های مختلفی تفسیر شود، بلکه درواقع، چیزی به جز همین تفسیرها نیست. پژوهشگر تفسیرگرا در پی یافتن تعبیر کنشگران اجتماعی است، زیرا این تعبیر، دربردارنده مفاهیمی هستند که مردم برای ساخت بخشیدن به جهان خود از آن استفاده می‌کنند. پژوهشگر تفسیرگرا سعی می‌کند با استخراج این معانی و تفسیرهای کنشگران اجتماعی و تبدیل آن‌ها به زبان علوم اجتماعی، واقعیت اجتماعی را تبیین کند و درضمن، نظریه‌ای را در مورد آن ارائه دهد.

تعبیرهایی که پژوهشگران در مورد دنیای فرهنگی-اجتماعی ارائه می‌دهند، بازتوصیف‌هایی از تعبیر روزمره کنشگران اجتماعی هستند. این بازتوصیف‌ها می‌توانند به صورت نظریه‌هایی درآیند که فراتر از معرفت روزمره، شرایطی را نیز لحاظ کنند که ممکن است خود کنشگران اجتماعی، اطلاعی از آن نداشته باشند (صمیم، ۱۳۹۱، ۱۵۵-۱۵۴).

۳. مفهوم برساخت اجتماعی

با توجه به اینکه هدف مقاله حاضر، فهم گرایش دانشجویان درباره تمدن غرب است، رهیافت تفسیری در پاسخ به این پرسش که پژوهش اجتماعی به چه منظور انجام می‌شود، بر این نظر است که هدف تحقیق اجتماعی، فهم و توصیف کنش معنادار است. هدف از پژوهش، توسعه دانش درباره زندگی اجتماعی و کشف این است که مردم چگونه معانی خود را در شرایط واقعی شکل می‌دهند یا اینکه چگونه مردم زندگی روزانه خود را تجربه می‌کنند.

برساخت‌گرایی اجتماعی معتقد است که آنچه افراد جامعه به منزله واقعیت، احساس و درک می‌کنند، آفریده کنش متقابل اجتماعی افراد و گروه‌ها است. پس، تلاش برای «تبیین» واقعیت اجتماعی، به معنای نادیده گرفتن و شیء‌واره کردن فرایندهایی است که چنین واقعیتی از طریق آن‌ها ساخته می‌شود. برگر و لاکمن^۱، نگاه به جامعه را به مثابه نظامی سیال و توافقی ناپایدار که در نهایت نیز در کنش‌های متقابل افراد ریشه دارد، جایگزین پنداشت‌های ارگانیکی و مکانیکی از آن می‌کنند؛ به گونه‌ای که حتی عنوان مهم‌ترین اثرشان، یعنی «ساخت اجتماعی واقعیت»، بر توان آدمی در شکل بخشیدن به جامعه و ویژگی گشودگی تاریخ به روی رویدادهای جدید، تأکید می‌کند. به نظر برگر و لاکمن، جامعه، سیستم یا سازوکار، یا ارگانیسم نیست، بلکه برساخته‌ای نمادین یا محصولی سنجیده و متشکل از آرا، معانی، و زبان است. تزی اصلی آن‌ها این بود که افراد در تعاملات خود، از طریق فعالیت‌های زبانی و نمادینشان، جهان‌های اجتماعی را خلق می‌کنند تا از این طریق به وجود ذاتاً بی‌شکل و تعین نیافته آدمی، هدف و انسجام ببخشند (برگر و لاکمن، ۱۳۸۷، ۵۴).

۴. مفهوم روابط بین‌ذهنی^۲

مفهوم بین‌ذهنیت، محور دیگری از نظریه سیستم معانی ذهنی است. در اینجا، قصد مرور نظری این مفهوم را نداریم، بلکه درصدد هستیم آن را در ارتباط با موضوع مطالعه بررسی کنیم؛ براین اساس، به نظر می‌رسد که رویکرد شوتر^۳ به این مفهوم - به دلیل شرح آن براساس واقعیت زندگی و تجربه روزمره - از سایر دیدگاه‌ها به بحث حاضر نزدیک‌تر باشد. از نظر شوتر، جهان

فصلنامه علمی - پژوهشی

۸۴

دوره یازدهم، شماره ۲

تابستان ۱۳۹۷

پیاپی ۴۲

1. Berger and Luckmann

2. intersubjectivity

3. Schutz

اجتماعی زندگی روزمره، همواره جهانی بینادذهنی است؛ جهانی که فرد با همراهان و دیگران شریک است؛ بنابراین، جهان فرد هرگز کاملاً خصوصی نیست. حتی در سطح آگاهی، همواره اشتراک و شباهت با دیگران وجود دارد که حاکی از این است که موقعیت و زندگی منحصر به فرد هر انسان، کاملاً محصول کنش‌های خود فرد نیست (شوتر، ۱۹۶۷، ۲۴۳). هریک از ما در جهانی تاریخی، یعنی از پیش داده‌شده، متولد می‌شویم که در عین حال به‌طور هم‌زمان، طبیعی، اجتماعی، و فرهنگی نیز هست. به این ترتیب، هر انسان، به عنوان عنصری در زندگی دیگران نقش بازی می‌کند. تجربه انسان‌ها از این جهان روزمره، مبتنی بر نوعی باور عمومی است. هریک از ما این نکته را بدیهی می‌انگاریم که دیگران وجود دارند، دارای زندگی مستقل هستند، و ما می‌توانیم با آن‌ها ارتباط برقرار کنیم (ریتزر^۱، ۱۳۷۴، ۳۳۴).

یکی از نظریه‌هایی که به خوبی می‌تواند تأثیر محیط را بر معانی ذهنی توضیح دهد، نظریه شناخت^۲ اجتماعی است که از پایه در ارتباط با حوزه بهداشت و سلامت توسعه یافت. این نظریه ابتدا با شناخت نمودهای احساسی و رفتاری برای درک تغییر رفتار، مرتبط بود و همچنین، راه‌های جدیدی را برای پژوهش درباره شیوه‌های رفتار و نگرش اجتماعی ایجاد کرد. با ورود نظریه شناخت به حوزه‌های جامعه‌شناسی و روان‌شناسی، ابعاد دیگری از آن نمایان شد. این نظریه توضیح می‌دهد که انسان‌ها چگونه الگوهای رفتاری و نگرشی خاصی را اتخاذ و حفظ می‌کنند، درحالی‌که هم‌زمان، راهبردهای ویژه و منحصر به فردی در تغییر رفتار را نیز مدیریت می‌کنند (بندورا^۳، ۱۹۹۷، ۲۳). ارزیابی تغییر رفتار به عوامل محیط، انسان‌ها، و رفتار بستگی دارد؛ بنابراین، این نظریه، چارچوبی را برای طراحی، کاربرد، و ارزیابی برنامه‌های مرتبط با مدیریت رفتار و نگرش ایجاد می‌کند. محیط، عواملی را دربر می‌گیرد که می‌توانند بر رفتار فرد تأثیرگذار باشند. براساس این نظریه، محیط را می‌توان به دو نوع روانی و اجتماعی تقسیم کرد. محیط اجتماعی شامل اعضای خانواده، دوستان، گروه همالان، همکاران، و... و محیط روانی، شامل اندازه فضاها، وضعیت دما، و مواردی از این دست است. محیط و موقعیت، چارچوبی را برای درک رفتار ایجاد می‌کنند (پاراگا^۴، ۱۹۹۰، ۶۶۳-۶۶۱). موقعیت به

1. Ritzer

2. cognitive theory

3. Bandura

4. Parraga

بازنمایی‌های ذهنی یا شناختی محیط مربوط می‌شود که ممکن است بر ذهنیت، نگرش، و رفتار شخص تأثیر بگذارند. موقعیت، ادراک شخص از فضا، زمان، ویژگی‌های فیزیکی، و فعالیت‌ها است (گلنز^۱ و دیگران، ۲۰۰۲، ۳۲۳).

سه عامل محیط، افراد، و رفتارها همواره بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند. کنش و نگرش، تنها برآمده از محیط و شخص نیستند، و محیط نیز برآمده از شخص و کنش و نگرش نیست (گلنز و دیگران، ۲۰۰۲، ۳۲۳). محیط، الگوهای کنش و نگرش را تعریف می‌کند. آموزش بصری که جزء ذاتی این نظریه است، زمانی اتفاق می‌افتد که شخص به کنش‌های اشخاص دیگر می‌نگرد و از آن تأثیر می‌پذیرد (بندورا، ۱۹۹۷، ۲۴). مفهوم رفتار در اینجا جنبه‌های مختلف شناختی، نگرشی، و دانشی دارد.

۵. ارتباطات بین فرهنگی

از آنجا که موضوع مطالعه حاضر، واکاوی معانی ذهنی دانشجویان ایرانی در مورد تمدن غرب است، بنابراین، رویکرد بین فرهنگی نیز دارد. دو رویکرد مهمی که در دیدگاه بین فرهنگی وجود دارد عبارتند از: رویکرد تقابل فرهنگی و روابط بین فرهنگی. یکی از نظریه‌های مطرح در رویکرد نظری تقابل فرهنگی، نظریه «برخورد تمدن‌ها» است که هانتینگتون^۲ (۱۳۷۸) مطرح کرده است و بر کامل بودن ایدئولوژی لیبرالیسم و تمدن مدرن غربی پافشاری می‌کند و به نوعی روندی خطی برای تمدن بشری قائل است. براساس این نظریه، سرانجام تمدن‌های متکثر، چاره‌ای جز تقابل ندارند و در روند این تقابل، تمدن غربی پیروز خواهد شد. با توجه به اینکه رویکرد این مطالعه به تمدن از منظر علوم اجتماعی، رویکردی مردم‌شناختی است و به تمدن در قالب تجربه‌های متکثر می‌نگرد، بی‌شک چنین دیدگاهی که روندی خطی برای تمدن قائل است، نمی‌تواند بخشی از رویکرد منتخب نظری این مطالعه باشد. براین اساس، در ادامه مبانی ارتباطات بین فرهنگی با توجه به نظریه سیستم معانی ذهنی، بررسی شده است. در این بررسی، به طور خاص بر چیستی ارتباطات بین فرهنگی و تأثیر آن بر فرایند تولید معنا، به ویژه در زمینه هویت‌یابی خود و دیگری (تمدن غرب)، متمرکز هستیم.

1. Glanz

2. Hantington

۵-۱. خود و دیگری

مفهوم «دیگر» و «دیگری ساخت یافته»^۱، مفهومی اساسی در فلسفه قاره‌ای و علوم اجتماعی و در رویکرد ذهن‌گرایی است (زوالوس^۲، ۲۰۱۴). این مفهوم که مخالف کلمه شباهت است، همراه با مفهوم دیگری بودن^۳، در مورد امر بیگانه و واگرا، از آنچه در اصطلاح به آن هنجار، هویت، یا خود گفته می‌شود، توضیح می‌دهد. دیگری ساخت یافته، اغلب نشان‌دهنده یک تفاوت دور از فهم بیرون از خود یک شخص است. در زبان انگلیسی زمانی که می‌خواهند به بت‌وارگی موجود در پس این مفهوم اشاره کنند، این کلمه را با حرف اول بزرگ می‌نویسند که نوعی اشاره به هژمونی موجود در فاعل به‌کاربرنده این عبارت است (سعید، ۱۹۷۸، ۱۸۰-۱۶۵).

پیش از شکل‌گیری نظام مدرن جهانی که اقتصاد و سیاست دولت-ملت‌ها نسبتاً وابسته به یکدیگر بود، در سیستمی که از آن با عنوان «نظام امپراطوری جهانی» یاد می‌شود، امور سیاسی و اقتصادی امپراطوری‌های مختلف، تکه‌تکه شده بود و امپراطوری‌ها برای برآوردن بیشتر نیازهایشان، نفوذشان را با غلبه یا تهدید به غلبه نشان می‌دادند (گل‌وین^۴، ۲۰۰۸).

فرهنگ لغت جغرافیای انسانی، امپریالیسم را «خلق و ابقای رابطه اقتصادی، فرهنگی، و ارضی عموماً بین کشورها و اغلب در شکل امپراطوری مبتنی بر سلطه و اطاعت» (جانستون^۵ و دیگران، ۲۰۰۰، ۳۷۵) تعریف کرده است. ابقای این رابطه نابرابر، به‌طور کامل به اطاعت گروه دیگری از انسان‌ها وابسته بود، زیرا منابع، باید به‌دست می‌آمد و باید از زمین بهره‌برداری می‌شد. سپس، دیگری، فرایند ایجاد سلطه افراد یا گروه‌ها را در چارچوب تسهیل اطاعت توضیح می‌داد. خلق دیگری از طریق پررنگ کردن ضعف آن‌ها انجام می‌شد و بنابراین، کاهش مسئولیت اخلاقی آن‌ها را به‌همراه داشت و براین اساس، نوعی مسئولیت برای امپراطوری در راستای آموزش، تغییر، متمدن‌سازی، و وابسته به هویت بودن را برای خود در نظر می‌گرفت. درواقع، دیگری‌سازی (مفهوم موردنظر ادوارد سعید) به عمل تأکید بر ضعف گروه‌های تحت انقیاد به‌عنوان شیوه‌ای برای تأکید بر قدرت کسانی مربوط می‌شود که در وضعیت برتر هستند. دیگری‌سازی می‌تواند حول نژاد، قومیت، مذهب، یا مقوله‌بندی

1. constitutive other
2. Zevallos
3. otherness
4. Gelvin
5. Johnston

جغرافیایی انسان‌ها انجام شود (سعید، ۱۹۷۸، ۱۸۰-۱۶۵). با این حال، این دیگری‌سازی یک کنش یک‌سویه نیست. در بسیاری از موارد، حوزه تحت انقیاد نیز به دلیل مقاومت اجتماعی، یا براساس درونی کردن فرهنگ مسلط، نوعی دیگری‌سازی را در جهت معکوس و در برابر نظام امپراطوری ایجاد می‌کند. در این معنا، دیگری‌سازی نه برای ایجاد و ابقای سلطه، بلکه به عنوان روش مقابله و مقاومت در برابر سلطه و ایجاد همگرایی در گروه، انجام می‌شود.

فرهنگ می‌تواند مجموعه‌ای از «نظام‌های متغیر معانی» در نظر گرفته شود که «آموخته شده و به شدت سهم‌بندی شده» توسط مردم است. با توجه به اینکه این نظام‌های معانی، جهان شمول نیستند، بلکه منحصر به فرهنگ هستند، در نتیجه، گاهی انسان‌ها از فرهنگ‌های مختلف، موقعیت‌های مشابهی را به شکل‌های متفاوت و با چشم‌اندازها و مفاهیم مختلف تفسیر می‌کنند؛ برای مثال، مفهوم «خود» در فرهنگ‌های گوناگون، به گونه‌ای متفاوت تفسیر می‌شود. در بستر فرهنگی امریکای شمالی، مردم به فرض کردن خود به عنوان یک فرد غیر وابسته تمایل دارند؛ از این رو، خود به عنوان یک کلیت واحد، متمایز، و غیر وابسته درک می‌شود (گیرتز^۱، ۱۹۹۵، ۲۴۲). به همین دلیل، انسان‌ها اغلب با نگاه مستقل به مفهوم «خود»، در مواردی مانند ویژگی‌ها، ترجیحات، و نگرش‌های فردی، خود را دارای شرایط یکتایی می‌دانند.

همان‌گونه که بازبینی ادبی طرح‌ریزی شده در این بخش نشان می‌دهد، نظریه «سیستم معانی ذهنی» به عنوان نظریه‌ای در حوزه رویکرد «جامعه‌شناسی تفسیری» از مطالعات هرمنوتیک، روابط بین‌ذهنی، نظریه شناخت و، در این مطالعه، از نظریه‌های روابط بین فرهنگی و مفهوم خود و دیگری، در بر ساختن یک نظام تفسیری ذهنی بهره برده است. هدف از ارائه این بازبینی ادبی، نشان دادن جنبه‌های نفوذ و شیوه نگاه رویکرد تفسیری و همچنین، نظریه سیستم معانی ذهنی به پدیدارهای فرهنگی-اجتماعی، از جمله خوانش بین فرهنگی است.

۶. روش پژوهش

در این مقاله از روش «مطالعه موردی کیفی» که از روش‌های پژوهش کیفی است و با رویکرد روش‌شناسی اتخاذ شده تناسب بیشتری دارد، استفاده می‌شود. مطالعه موردی کیفی، یک

کاوش تجربی است که از منابع و شواهد چندگانه برای بررسی یک پدیده موجود در زمینه واقعی‌اش، در شرایطی که مرز بین پدیده و زمینه آن به‌وضوح روشن نیست، استفاده می‌کند (پین^۱، ۱۳۸۶، ۲۰).

مطالعه موردی کیفی، یکی از روش‌های پژوهش کیفی است. با توجه به اینکه یکی از ویژگی‌های اساسی پژوهش کیفی، تمرکز بر مطالعه عمیق نمونه مشخصی از یک پدیده (مورد) است، به همین سبب، گاهی به پژوهش کیفی، پژوهش موردی کیفی نیز گفته می‌شود؛ اگرچه این دو روش، با یکدیگر مترادف نیستند. میلز و هومبرمن^۲ زمانی استفاده از مطالعه موردی کیفی را مفید می‌دانند که نخست، بخواهیم شرایط زمینه‌ای را که با پدیده مورد نظرمان مرتبط است، مطالعه کنیم و دوم، میان پدیده مورد مطالعه و بستر و زمینه شکل‌گیری آن، مرز مشخصی وجود نداشته باشد. مورد در مطالعه موردی، همان واحد تحلیل در پژوهش است که قرار است در مورد آن و برای شناخت آن، تحقیق و بررسی انجام دهیم (صمیم، ۱۳۹۱، ۱۸۸).

از آنجاکه در این مقاله، دانشجویان دانشگاه‌های دولتی، یک مورد به‌شمار می‌آیند، سعی خواهیم کرد معانی ذهنی مورد‌های مورد مطالعه را درباره تمدن غرب، واکاوی ذهنی کنیم.

۱-۶. راهبرد پژوهش

راهبردهای پژوهش، منطق یا مجموعه روش‌هایی برای پاسخ‌گویی به پرسش‌های پژوهش، به‌ویژه پرسش‌های مربوط به چیستی و چرایی، فراهم می‌کنند. انتخاب راهبرد پژوهش، دومین تصمیم مهم در طرح پژوهش است، زیرا پیشبرد معرفت در علوم اجتماعی، تنها با استفاده از این راهبردها امکان‌پذیر است (بلیکی^۳، ۱۳۸۴، ۱۵۵-۱۵۰).

روش پژوهش به‌کاررفته در این مقاله، از نظر راهبرد، استقوامی است. پژوهش استقوامی، برآمده از این فرض هستی‌شناسانه است که واقعیت اجتماعی، برساخته اجتماعی کنشگران است و مستقل از فعالیت‌های اجتماعی آن‌ها با یکدیگر، وجود ندارد. در این راهبرد، واقعیت اجتماعی، نتیجه فرایندهایی در نظر گرفته می‌شود که کنشگران اجتماعی و فرهنگی از طریق آن‌ها به تعامل، مذاکره، و توافق درباره معنای کنش‌ها، وضعیت‌ها، و نگرش‌ها دست می‌یابند (بلیکی، ۱۳۸۴، ۱۵۳).

1. Payne

2. Miles and Huberman

3. Blackey

۲-۶. تکنیک جمع‌آوری داده‌ها

روش‌های اصلی جمع‌آوری داده‌ها در روش پژوهش کیفی عبارتند از: ۱) مشارکت در پژوهش؛ ۲) مشاهده مستقیم؛ ۳) مصاحبه عمیق (جامع)؛ ۴) بررسی اسناد و مدارک (مارشال و راسمن^۱، ۱۳۷۷، ۱۰۸). مصاحبه عمیق، یکی از روش‌های شناخته‌شده برای جمع‌آوری داده‌ها در روش کیفی، و شناخته‌شده‌ترین روش در مطالعات فمینیستی، مطالعات فرهنگی، و شناخت مخاطب است (ون زنون^۲، ۲۰۰۲، ۱۳۶). مهم‌ترین ویژگی مصاحبه عمیق، غنای جزئیاتی است که به‌دست می‌آید. علاوه بر این، مصاحبه‌های عمیق، در مقایسه با روش‌های پیمایش سنتی‌تر، پاسخ‌های دقیق‌تری را در مورد موضوعات حساس ارائه می‌دهند. رابطه دوستانه‌ای که میان پاسخ‌گو و مصاحبه‌گر برقرار می‌شود، نزدیک شدن به برخی موضوعات را که ممکن است در رویکردهای دیگر کاملاً دست‌نیافتنی باشد، آسان‌تر می‌کند؛ بنابراین، روش جمع‌آوری داده‌ها در این مطالعه، مصاحبه عمیق است. همچنین، براساس منطق نمونه‌گیری کیفی، تعداد نمونه‌ها تا زمانی که نتایج به حد اشباع برسد، ادامه خواهد داشت؛ به این معنا که پژوهشگر، پس از چندین مصاحبه با پاسخ‌های جدیدی روبه‌رو نشود (محمدپور و رضایی، ۱۳۸۷، ۱۹-۱۸). پژوهش کیفی معمولاً از نمونه‌گیری احتمالی خودداری می‌کند، زیرا روش مناسبی برای یافتن افراد با اطلاعات غنی نیست (صلصالی و دیگران، ۱۳۸۲، ۲۱). نمونه‌گیری در روش کیفی، برخلاف نمونه‌گیری متعارف است. در این روش، نمونه‌گیری مورد نیاز، «نمونه‌گیری نظری^۳» است که براساس سازه‌های - به‌لحاظ نظری - مرتبط انجام می‌شود (چامبرلین^۴، ۱۹۹۵). نمونه‌گیری نظری، نمونه‌گیری آماری نیست. در این شیوه نمونه‌گیری ممکن است گاهی برای ساخت یک مقوله از گروه‌های اندک، و گاهی نیز از گروه‌های زیادی استفاده شود.

در نمونه‌گیری نظری، نمونه‌گیری بیش از آنکه پیش از پژوهش مشخص شود، در جریان پژوهش شکل می‌گیرد. مبنای نمونه‌گیری نظری، مقایسه است. منظور از مقایسه این است که به‌سراغ مکان‌ها، افراد، و رویدادهایی برویم که امکان کشف گوناگونی‌ها را به حدکثر برساند و مقوله‌ها را از لحاظ ویژگی‌ها و ابعاد، غنی کند (اشتراوس و کوربین^۵، ۱۳۹۲).

فصلنامه علمی - پژوهشی

۹۰

دوره یازدهم، شماره ۲
تابستان ۱۳۹۷
پیاپی ۴۲

1. Marshal and Rasman
2. Ven Zenon
3. theoretical sampling
4. Chamberlain
5. Strauss and Corbin

به دلیل اینکه لازم است از دانشجویان مختلف با جنسیت، سن، و رشته‌های مختلف سؤال شود، سعی خواهیم کرد از گونه‌های مختلف دانشجویی، درون مطالعه وجود داشته باشد. علاوه بر این، تفاوت فضاهای سیاسی و اجتماعی دانشگاه‌ها نیز باید در مطالعه در نظر گرفته شود. به همین دلیل سعی خواهیم کرد نمونه‌های هدفمند مختلفی از دانشجویان دانشگاه‌های مطرح در شهر تهران وجود داشته باشد. این دانشگاه‌ها عبارتند از: تهران، علامه طباطبائی، امام صادق، علوم پزشکی، شهید بهشتی، امیرکبیر، علم و صنعت، صنعتی شریف، و هنر.

۳-۶. روش تحلیل تماتیک

روش تحلیل داده‌ها در این مقاله، تحلیل تماتیک^۱ (موضوعی) است که روشی برای شناخت، تحلیل مضمون، و گزارش الگوهای موجود در داده‌های کیفی است. منظور از الگو، مدلی است که از طریق نظم‌دهی مفهومی داده‌های استخراج‌شده، به دست می‌آید. این روش، فرایندی برای تحلیل داده‌های متنی است و داده‌های پراکنده را به داده‌های غنی و تفصیلی تبدیل می‌کند (برون و کلارک^۲، ۲۰۰۶؛ گیون^۳، ۲۰۰۸، ۸۶۷). اشتراوس و کوربین (۱۳۹۲) فرایند تحلیل داده‌ها را به سه مرحله تقسیم می‌کنند: ۱. کدگذاری باز؛ ۲. کدگذاری محوری؛ و ۳. کدگذاری انتخابی یا گزینشی. در این مراحل، مصاحبه‌ها تحلیل شده و از عبارت‌های مختلف، مضمون عبارت در قالب کدهای باز، استخراج می‌شود. در ادامه، کدهایی که با هم، هم‌مفهوم هستند را در غالب یک مفهوم مشخص کرده و به عبارتی، به مفهوم‌سازی می‌پردازیم. در ادامه، مفاهیم براساس ویژگی‌ها و خصایص آن‌ها گردآوری شده و در قالب یک مقوله، سازماندهی می‌شوند که به این بخش، کدگذاری محوری گفته می‌شود. کدگذاری محوری به مرتبط کردن و دسته‌بندی مفاهیم، حول محور موضوع اصلی می‌پردازد (ایمان و همکاران، ۱۳۸۹، ۹۵).

در مرحله بعد، کدگذاری انتخابی یا گزینشی، با ایجاد مقوله‌های کلی‌تری که از طریق آن‌ها بتوان یک پدیده را توضیح داد، انجام می‌شود. هدف از انجام این مرحله، یکپارچه‌سازی و پالایش داده‌ها به منظور پدیداری مقوله اصلی و نظریه است. در کدگذاری انتخابی به گونه‌ای عمل می‌شود که مقوله اصلی استخراج‌شده، بیشتر مفاهیم به دست آمده در مراحل پیشین را در قالب یک مفهوم کلی، پوشش دهد (اشتراوس و کوربین، ۱۳۹۲).

1. thematic analysis
2. Braun and Clarke
3. Given

۷. تحلیل داده‌ها

در این بخش، داده‌های به‌دست‌آمده از مصاحبه‌های انجام‌شده را تحلیل خواهیم کرد و همان‌گونه که گفته شد، در تحلیل داده‌ها از روش تحلیل تماتیک استفاده می‌کنیم. داده‌های به‌دست‌آمده، پس از آوانگاری و بازخوانی، کدگذاری شده و کدها براساس چارچوب مفهومی و دغدغه‌های موجود، چندین بار بازنگری شده و با داده‌های مرتبطشان تطبیق داده شده‌اند. اگر بخواهیم همه مظاهر تمدنی را در سطوح مختلف بررسی کنیم، با تعداد زیادی از مظاهر تمدنی روبه‌رو خواهیم شد که افزایش بیش‌ازحد آن‌ها، در عمل، باعث می‌شود که مصاحبه‌ها بسیار طولانی و غیرقابل انجام شود. از سوی دیگر، در پاسخ به این پرسش که چرا موضوعات مورد بحث در مصاحبه‌ها تنها در مورد مظاهر تمدنی است و چرا زیرساخت‌های اندیشه‌ای و ارزشی تمدن بررسی نشده‌اند، باید گفت که این کار به دو دلیل عمده انجام نشد: نخست، جلوگیری از ایدئولوژیک شدن گفت‌وگوها که باعث شکل‌گیری درک سطحی از زمینه‌ها و معانی ذهنی افراد درباره تمدن غرب خواهد شد، و دوم اینکه به‌نظر می‌رسد که دانشجویان، با توجه به اینکه در رشته‌های متفاوتی تحصیل می‌کنند، اطلاعات چندانی درباره زیرساخت‌های تمدنی ندارند. به همین دلیل، در مصاحبه‌ها تنها بخشی از مظاهر مادی و معنوی تمدن بررسی شدند. مظاهر تمدنی مادی که بررسی شده‌اند عبارتند از: موسیقی، سینما، فناوری، غذا، لباس، معماری و شهرسازی. مظاهر معنوی تمدن که در مصاحبه‌ها بررسی شده‌اند نیز عبارتند از: خانواده و مناسبات و روابط خانوادگی، روابط اجتماعی، قانون و قانون‌گرایی، اخلاق فردی و اجتماعی، نظام سیاسی، نظام اقتصادی، و نظام فرهنگی.

موضوع مورد مطالعه، پیچیدگی و ظرافت‌های خاصی دارد. این مطالعه به‌ظاهر درباره یک کل، به‌نام تمدن غرب، سخن می‌گوید، اما باید در نظر داشت که این مفهوم، یک مفهوم مشخص و ثابت نیست، بلکه شئون و مظاهری را شامل می‌شود و هریک از آن‌ها نیز به‌نوبه خود، مفاهیم و موضوعات مختلف دیگری را دربر می‌گیرد. شاید در نگاه نخست، این نکته به ذهن برسد که این مطالعه در پی فهم معانی ذهنی دانشجویان درباره تمدن غرب است و این مفهوم نیز مفهوم ساده‌ای است؛ دانشجویان در این مورد، نگاهی منفی یا مثبت دارند، اما نباید از نظر دور داشت که ما در این مقاله در پی فهم معانی ذهنی افراد از مفهوم کلی یا حتی عبارت تمدن غرب نیستیم، بلکه به دنبال واکاوی معانی ذهنی افراد مورد مطالعه هستیم.

این مقاله در راستای فهم گرایش ذهنی دانشجویان از تمدن غرب، سعی کرده است با رویکردی استقرایی و با پرسش از مظاهر و جلوه‌های تمدنی، به درک کلی‌ای از معانی ذهنی افراد در مورد تمدن غرب دست یابد. بی‌تردید این روش - نسبت به نگاه کلی‌نگر - می‌تواند درک مناسب‌تر و دقیق‌تری از تمدن غرب به ما ارائه دهد. روش کلی‌نگر برای فهم معانی ذهنی افراد تنها ما را دچار برداشتی سطحی و کلیشه‌ای می‌کند، اما با نگاه استقرایی می‌توانیم فهم عمیق‌تری از موضوع مورد مطالعه داشته باشیم و شئون و جنبه‌های مختلف موضوع را بهتر درک کنیم.

۸. گرایش‌های ذهنی

در این مقاله، سعی شده است که ابتدا تمام مفاهیم، از درون مصاحبه‌ها استخراج شود و سپس، مفاهیم مرتبط با هریک از این سه عنوان، تفکیک شوند. بخشی از مفاهیم استخراج‌شده ناظر به نگرش افراد مورد مطالعه در مورد تمدن غرب است. این مفاهیم ضمن اینکه مشخص می‌کنند که افراد مورد مطالعه، غرب را دارای چه ویژگی‌هایی می‌دانند، نگرش آن‌ها در مورد غرب را نیز مشخص می‌کنند. البته باید به این نکته اشاره کرد که این مفاهیم، گاهی در درون یک جامعه دارای معانی مثبت است و در جامعه و در شرایط دیگر، معانی منفی‌ای را با خود به همراه دارد؛ به عنوان مثال، ممکن است معنای واژه «فردگرایی»، از نظر یک فرد، مثبت بوده و از نظر فرد دیگری، منفی باشد. به همین دلیل، گنجاندن واژه‌ها در هریک از انواع گرایش‌ها با در نظر گرفتن زمینه ذهنی و فکری افراد انجام می‌شود. با کدگذاری انجام‌شده مشخص شد که کدها و به دنبال آن، مفاهیمی که گرایش ذهنی افراد در مورد تمدن غرب را مشخص می‌کنند، به سه بخش قابل تقسیم هستند که این سه بخش عبارتند از: مفاهیمی که ناظر بر علاقه به جلوه‌هایی از تمدن غرب زیر عنوان مقوله‌ای با عنوان «غرب‌پسندی» هستند؛ مفاهیمی که ناظر بر عدم علاقه و گریز، در قالب مقوله‌ای با عنوان «غرب‌گریزی» هستند و در نهایت، مفاهیمی که ناظر بر گزینش جلوه‌هایی از تمدن غرب است که در مقوله «غرب‌گزینی» جای گرفته‌اند.

افزون بر این، در کنار هریک از این واژه‌ها، از واژه «بخشی‌نگر» استفاده می‌شود که نشان می‌دهد، مراد ما از غرب‌پسندی، غرب‌گزینی، یا غرب‌گریزی، بخش‌هایی از جلوه‌های تمدن غرب است که در فهرست کدها و عبارت‌ها ارائه شده‌اند و مفاهیم برآمده از آن‌ها به صورت مطلق و در همه شئون تمدنی، صادق نیست.

۱-۸. مقوله غرب گریزی بخشی نگر

همان گونه که گفته شد، هریک از مفاهیم استخراج شده، ناظر بر بخشی از مظاهر تمدنی است و گرایش ذهنی افراد را در مورد کلیت تمدن غرب، شامل نمی شود؛ به همین دلیل، از واژه بخشی نگر استفاده شده است. افزون بر این، همه مفاهیم مطرح شده، گرایش منفی مشارکت کنندگان به تمدن غرب را نشان می دهند و به همین دلیل، عبارت غرب گریزی بخشی نگر به عنوان یک مقوله ناظر بر این مفاهیم، انتخاب شده است.

در ادامه برای آشنایی با دیدگاه های افراد مورد مطالعه و نحوه استخراج مفاهیم از مصاحبه های انجام شده، مثال هایی از بخشی از اظهارنظرهای مشارکت کنندگان ارائه شده است. یاسر ۲۶ ساله، که در حال تحصیل در رشته مشاوره است و با غرب از طریق مطالعات تخصصی آشنایی دارد، در مورد موسیقی غربی این گونه می گوید:

حس بدی بهم منتقل می شه. اگر گوش بدم برخلاف قواعد خودم عمل کردم. معمولاً حس هیجان ایجاد می کنه و یک انرژی کاذبی ایجاد می کنه و آرامش روحی من رو به هم می ریزه. همچنین سعید ۲۵ ساله که در رشته حقوق تحصیل می کند و وی نیز با غرب از طریق مطالعات تخصصی آشنا شده است، در مورد معماری غربی این گونه می گوید:

وقتی می گویند معماری و شهرسازی غربی، به یاد آلودگی، وارونگی هوا، دنیای بی طبیعت، کلاً مدرنیته به ذهنم می آید و مدرنیته نیز با این صفاتی که گفتم، در ذهنم آمیخته شده؛ خانه هایی که دیگه حیاط ندارند، باغچه ندارند. خانه های کوچیک آپارتمانی که سعی شده تمام امکانات را در آن ایجاد کنند. شهرها هر لحظه در حال تغییر هستند. هی ساختمان ها خراب و ساخته می شوند. این آرامشم را می گیرد. من با نام معماری غربی، حس عدم آرامش پیدا می کنم. به خاطر غیرطبیعی بودن و تضاد داشتن با طبیعت هست، این حسم». وی در مورد موسیقی غربی این گونه می گوید: «موسیقی غربی با فطرت و طبیعت بشر، همخوان نیست». همان گونه که مشاهده می شود، مفهوم «آرامش زدایی» از بخشی از مصاحبه های بالا قابل استخراج است.

۲-۸. مقوله غرب پسندی بخشی نگر

با توجه به مصاحبه های انجام شده و استخراج کدها و مفاهیم، می توان گفت، همه افراد مورد مطالعه، به یک یا چند مظهر تمدنی، اعم از مادی و معنوی، ابراز علاقه کرده و از ساختار،

کارکرد، یا ماهیت آن، ابراز خشنودی و مقبولیت می‌کنند. بعضی از صاحب‌نظران در این مورد از واژه غرب‌شیفتگی استفاده می‌کنند، اما این واژه به‌هیچ‌روی در مورد افراد مورد مطالعه قابل کاربرد نیست. با توجه به ویژگی‌هایی که برای افراد غرب‌شیفته مطرح می‌شود، این افراد در همه شئون، تمدن غرب را ستایش می‌کردند و سراپا غربی شدن را تنها راه نجات جامعه ایران می‌دانستند، اما افراد مورد مطالعه، در مورد همه زوایا و مظاهر تمدن غرب، چنین برداشتی نداشته‌اند و به بخشی از آن‌ها ابراز علاقه و خشنودی کرده‌اند. همچنین، واژه شیفتگی، دارای بار ایدئولوژیک بوده و بهتر است از واژه خنثی‌تری استفاده شود؛ بنابراین، از واژه غرب‌پسندی استفاده شده است. از طرفی، به دلیل اینکه مراد ما از بیان واژه غرب‌پسندی، تمام مظاهر تمدن غربی نیست، واژه بخشی‌نگر به آن اضافه شده است، که نشان‌دهنده تأکید بر جزئی‌نگری در این مقاله است. همان‌گونه که در مدل ارائه‌شده در پایان مقاله مشخص است، همه مفاهیم استخراج‌شده، ناظر بر ویژگی‌های جذاب و مثبت تمدن غرب هستند که از میان سخنان افراد مورد مصاحبه قابل استنتاج بوده‌اند و یک یا چند مورد از این مفاهیم در هریک از مصاحبه‌ها وجود داشته است؛ برای مثال، یکی از مفاهیمی که از مصاحبه‌ها استخراج شد، مفهوم تکنیک‌گرایی است که ناظر بر قدرت تکنولوژیک غرب، روش‌مندی و تکنیکی بودن فرایندها، استفاده درست از تکنولوژی و... است. محمد ۲۶ ساله که در رشته صنایع دستی مشغول به تحصیل است و از طریق مطالعات تخصصی با غرب آشنا شده است، درباره معماری غربی می‌گوید:

معماری امروز غرب به معماری مبتنی بر تکنولوژی. دیگه بیشتر، مثلاً برج لندن که مظهری است تو زیبایی. خیلی تکنولوژی درشون پررنگه، یعنی از تکنولوژی به‌عنوان یک اهرم برای خلاقیت هنری استفاده می‌کنن.

همچنین، زهرا ۲۳ ساله که در رشته مترجمی زبان انگلیسی مشغول تحصیل است و تنها از طریق رسانه‌ها با غرب آشنا شده است، می‌گوید:

بعضی فیلم‌هاشون رو دوست دارم و نگاه می‌کنم. فیلم‌هاشون از تکنیک بالایی بهره برده و من صرف‌نظر از اینکه چه پیامی دارن می‌دن، بیشتر از تکنیک و تخیل‌زایش لذت می‌برم.

۳-۸. مقوله غرب‌گزینی بخشی‌نگر

افراد مورد مطالعه درباره بعضی از مظاهر تمدن غربی، رویکردی نسبی و گزینشی دارند؛ نه آن بخش از مظاهر تمدن غربی را کاملاً می‌پذیرند و نه آن را به‌طور کامل، طرد می‌کنند، بلکه

بخشی را پذیرفته و با بخش دیگر مخالفت می‌کنند. حتی در برخی از مصاحبه‌های انجام‌شده، افراد مورد مصاحبه درباره‌ی یک یا چند مورد از مظاهر تمدن غرب، نگاهی تضادگونه دارند؛ به این معنا که در یک جا از مواهب و نکته‌های مثبت آن‌ها سخن می‌گویند و در جای دیگر، از زیان‌ها و اشکال‌های آن یاد می‌کنند. در تحلیل انجام‌شده، این تعارض‌ها در کنار یکدیگر مطرح شده و ناشی از نگاهی نسبی به آن مورد دانسته شده‌اند.

همچنین، افراد مورد مصاحبه در بعضی موارد، نگاهی ابزاری یا خنثی به بعضی از مظاهر تمدن غرب داشته‌اند. این نگاه نیز به‌نوعی نشان‌دهنده‌ی گزینش‌گری افراد است. به عبارت دیگر، افراد مورد مصاحبه بر این نظرند که بعضی از مظاهر تمدن غرب، مانند تکنولوژی یا سینما، ابزارهایی برای استفاده بشر هستند و این ابزارها دارای جهت‌گیری ذاتی نیستند و ضمن اینکه خنثی هستند، می‌توان از آن‌ها به‌عنوان ابزار استفاده کرد و به همین دلیل، می‌توانند هم خوب باشند و هم بد. این گزینش‌گری یا کاملاً فعالانه و مبتنی بر اصول و مبانی فرهنگ سرزمین مادری انجام می‌شود (به این معنا که افراد، آن بخش از مظاهر تمدن غرب را که با فرهنگ و مبانی اعتقادی آن‌ها سازگار نیست، نمی‌پذیرند و بخشی را می‌پذیرند که می‌توانند کارکردی در راستای فرهنگ سرزمین مادری از آن اتخاذ کنند)، یا اینکه با حفظ مبانی و اعتقادات فرهنگی خود، قرائت جدیدی از بخشی از مظاهر تمدن غرب دارند که دچار تضاد ذهنی و رفتاری نسبت به آنچه به آن اعتقاد دارند و آنچه به آن عمل می‌کنند، نشوند.

همچنین، برخی از افراد مورد مطالعه اذعان داشته‌اند که با بومی کردن می‌توان معنا و مفهوم غربی بعضی از مظاهر تمدن غرب را از آن‌ها گرفت؛ برای نمونه می‌توان به بومی شدن لباس غربی، موسیقی غربی، و... اشاره کرد. با توجه به اینکه افراد مورد مطالعه، نوعی گزینش‌گری در این فرایند قائل هستند، این مفهوم نیز به‌عنوان یکی از مفاهیم زیرمجموعه مقوله غرب‌گزینی بخشی‌نگر، به کار رفته است. با توجه به کدگذاری‌های انجام‌شده، کدهایی که مفاهیمی مانند نسبی‌گرایی، ابزاری‌نگری، خنثی‌نگری، و قابل بومی‌سازی را با خود به همراه داشته‌اند، همگی در قالب مقوله‌ای با عنوان «غرب‌گزینی بخشی‌نگر» دسته‌بندی شده‌اند.

مفهوم ابزاری‌نگری، بر نگاه ابزاری مشارکت‌کنندگان به یک یا چند مؤلفه و مظهر تمدنی غرب دلالت دارد؛ به این معنا که مشارکت‌کنندگان بر این نظرند که انسان با توجه به نوع استفاده یا نوع رویارویی با آن مظهر تمدنی، می‌تواند به آن معنای ویژه‌ای داده و آن را در اختیار

اهداف و مقاصد خود قرار دهد؛ برای مثال، یاسر، دانشجوی رشته مشاوره که از طریق مطالعات تخصصی با تمدن غرب آشنا شده است درباره موسیقی غربی می‌گوید: «خوب یک ابزار است موسیقی؛ مثلاً الان حامد زمانی دارد با همین موسیقی غربی، پیام‌های انقلاب را منتقل می‌کند».

وی درباره تکنولوژی نیز می‌گوید: «تکنولوژی یه چیز خوبه، ولی خطرناکه. تکنولوژی باید در دست انسان باشد، یعنی انسان همیشه بتواند آن را مهار کند، ولی از یه جایی اگه فراتر بره، تکنولوژی که انسان رو مهار می‌کنه».

زهرآ، ۲۳ ساله، نیز که دانشجوی رشته زبان انگلیسی است و بیشتر از طریق رسانه‌ها با غرب آشنا شده است، درباره تکنولوژی می‌گوید: «تکنولوژی هم خوبه هم بد. شما می‌تونید ازش استفاده خوب کنی، یا استفاده بد. ما می‌تونیم نحوه استفاده از تکنولوژی را خودمان مشخص کنیم و با استفاده از فرهنگ و شرایط اجتماعی و فرهنگی خودمان از آن استفاده کنیم».

همچنین، نازنین ۲۷ ساله که وی نیز دانشجوی زبان خارجی است و با غرب از طریق تجربه دوستان و اقوامش آشنا شده است، می‌گوید: «من معتقد نیستم که تکنولوژی، تولید یک تمدن مادی است. چون شرق نیز در تولید آن تأثیرگذار بوده. همه مردم تأثیرگذار بوده‌اند. تکنولوژی تنها یک ابزار است که از آن می‌تونیم استفاده‌های گوناگونی داشته باشیم».

یکی دیگر از مفاهیم مطرح در چارچوب مفهوم غرب‌گرایی بخشی‌نگر، مفهوم خانواده‌گرایی نسبی است. افرادی که به این مفهوم اشاره داشته‌اند معتقدند که نه می‌توان گفت که غربی‌ها خانواده‌گرا هستند، و نه می‌توان گفت خانواده‌گریزند. به عبارت دیگر، از نظر مشارکت‌کنندگان، بعضی از عناصر فرهنگی و رفتاری غربی‌ها در خانواده، خانواده‌گرا است و بعضی دیگر، نه؛ به عنوان مثال، سمیه، ۲۶ ساله، دانشجوی رشته بیوشیمی که با غرب از طریق تجربه دوستان و اقوام نزدیک آشنا شده است، درباره خانواده‌های غربی می‌گوید:

درست است دیر ازدواج می‌کنند، اما وقتی ازدواج می‌کنند وفادارند. وقتی ازدواج می‌کنند، خیالشان راحت است که جامعه از آن‌ها حمایت می‌کند. ما الان تک‌فرزندی هستیم، اما آن‌ها چند فرزند می‌آورند و نگران آینده آن‌ها نیستند. به نظر من، فرق خانواده آن‌ها با ما این است که بچه‌ها تا بزرگسالی هم متکی پدر و مادر هستند. بچه‌هایشان را مستقل بار می‌آورند. البته روابط عاطفی ما با فرزندان و والدین بهتر و بیشتر است.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، معانی ذهنی وی از خانواده غربی، دربردارنده نکات مثبت و منفی است. همچنین، حسن، ۲۸ ساله و دانشجوی پرستاری که به‌طور مستقیم غرب را تجربه کرده است، درباره خانواده‌های غربی می‌گوید: «روابط زن و شوهرها دارای وفاداری زیادی هستند. تعهد دارند به هم. ازدواج کم هست بینشون. خانواده‌های بدون رفت‌وآمدهای خانوادگی و فامیلی. ایزوله هستند. هرکسی در درون خودش هست و کسی با کسی کاری نداره. خانواده‌های خیلی کوچیک دارن».

یکی دیگر از مفاهیمی که از مصاحبه‌ها استخراج شده است، اخلاق‌گرایی نسبی است. این مفهوم نیز در دیدگاه‌های بخشی از افراد مورد مطالعه، مطرح شده است؛ به‌عنوان مثال، محمد، ۲۴ ساله و دانشجوی رشته عمران که از طریق مطالعات تخصصی با غرب آشنا شده است، درباره اخلاق غربی‌ها می‌گوید: «روابط اجتماعی آن‌ها احساس می‌کنم یک رفتار اخلاقی تعیین شده است که از بابت دوست داشتن نیست. گرم نمی‌گیرند، اما محترمانه صحبت می‌کنند، اما دلیل بر دوستی نیست و این هم ناشی از این است که به صنف انسانی احترام قائل‌اند و در فرهنگ خود احترام را ارزش می‌دانند».

همان‌گونه که مشخص است، وی با اینکه معتقد است که غربی‌ها در روابط اجتماعی‌شان محترمانه رفتار می‌کنند، درعین حال، بر این نظر است که در روابط اجتماعی‌شان گرم نیستند و محبت واقعی ندارند.

۴-۸. مقوله اصلی: نسبی‌گرایی انتخابی

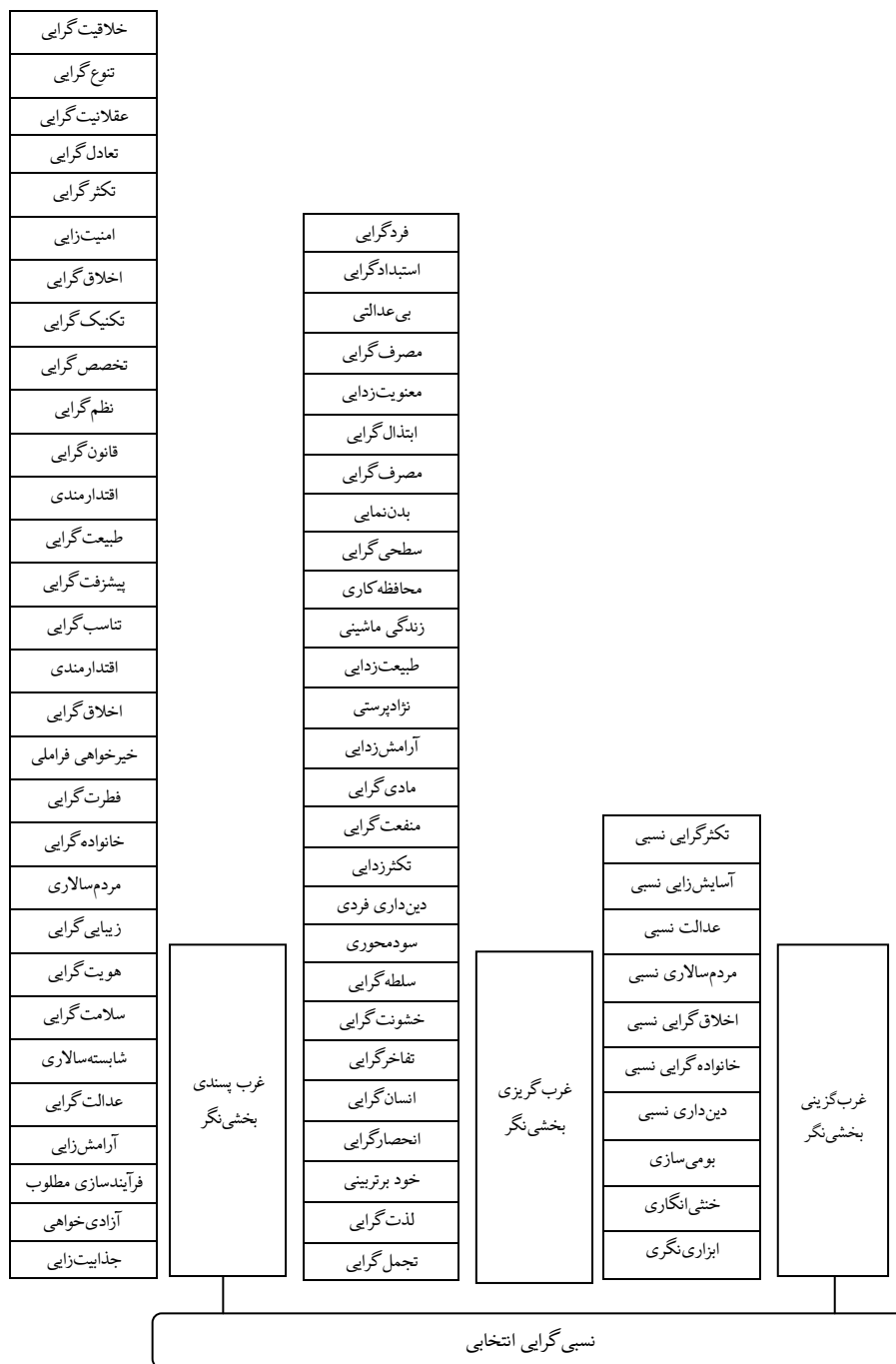
پس از انجام فرایند کدگذاری، مفهوم‌سازی، و درنهایت استخراج مقوله‌ها از مصاحبه‌های انجام‌شده، بخشی از مفاهیم برگرفته‌شده از مصاحبه‌ها که گرایش‌های ذهنی مشارکت‌کنندگان را نشان می‌دادند، در سه مقوله غرب‌گریزی بخشی‌نگر، غرب‌گزینی بخشی‌نگر، و غرب‌پسندی بخشی‌نگر، تعریف و تبیین شدند، اما این مقوله‌ها را می‌توان زیر عنوان یک مقوله اصلی تعریف کرد؛ مقوله‌ای که بتوان از طریق آن، گرایش‌های ذهنی همه دانشجویان مورد مطالعه را تبیین نمود؛ ازاین‌رو، مقوله اصلی نسبی‌گرایی انتخابی می‌تواند گرایش‌های ذهنی دانشجویان درباره تمدن غرب را تبیین کند. این مقوله، گویای برداشت جدیدی از نحوه رویارویی افراد مورد مطالعه با تمدن غرب است. همان‌گونه که مشخص است، نسبی‌گرایی در مقابل مطلق‌گرایی است. مصاحبه‌های انجام‌شده نشان می‌دهد که با وجود گرایش‌های

مختلف، نمی‌توان حتی یک نفر از افراد مورد مطالعه را به‌صورت مطلق، در دسته‌بندی کلی و مطلق (غرب‌شیفتگی، غرب‌گزینی و غرب‌گریزی) تقسیم‌بندی کرد. با توجه به مصاحبه‌های انجام‌شده، برخی از افراد مورد مطالعه، دیدگاهی کاملاً منفی در مورد بعضی از مظاهر مادی و معنوی تمدن غرب دارند، درحالی‌که درباره بعضی دیگر از این مظاهر، نگاه مثبتی دارند. یا برخی دیگر از آن‌ها، بخشی از آن مظاهر تمدنی را می‌پذیرند و ذهنیتی مثبت درباره آن دارند و به بخش دیگر، نگاه منفی دارند و آن را نمی‌پذیرند. افزون‌بر این، افراد مورد مطالعه، در مورد بخشی از مظاهر تمدن غرب، نگاهی ابزاری و خنثی دارند.

واژه بخشی‌نگر به این دلیل به‌کار رفت که با توجه به مصاحبه‌های انجام‌شده، با اینکه می‌توان گفت، افراد مورد مطالعه در مورد تمدن غرب به‌طورکلی نسبی‌گرا هستند، اما باید تأکید کرد که این نسبی‌گرایی درباره همه اجزا و مظاهر تمدن غرب صادق نیست. به عبارت دیگر، نمی‌توان با استفاده از روش و استدلال قیاسی به این نتیجه رسید که نسبی‌گرایی درباره تمدن غرب به معنی نسبی‌گرایی درباره همه اجزا و مظاهر تمدن غرب است، بلکه با استفاده از روش استنتاج استقرایی می‌توان گفت که ما با اجزای مختلفی از تمدن غرب روبه‌رو هستیم که افراد مورد مطالعه در مورد هریک از آن‌ها، برآوردهای متفاوتی دارند. بخشی را مطلقاً طرد می‌کنند و بخشی را مطلقاً می‌پذیرند، در مورد یک بخش نسبی می‌اندیشند و بخش دیگری را خنثی می‌دانند.

با توجه به اینکه در این مطالعه به بخش‌ها و مظاهر تمدن غربی به‌صورت متمایز از هم نگریسته‌ایم و روش استدلال، استقرایی است، اگر بخواهیم به تمدن غرب به‌عنوان یک کل بنگریم، با روش استقرایی می‌توان گفت، معانی ذهنی افراد مورد مطالعه درباره تمدن غرب نسبی‌گراست، اما اگر بخواهیم به تمدن غرب به‌عنوان مجموعه‌ای از اجزا بنگریم (نه به‌عنوان یک کل واحد) و در پی روش استدلال استقرایی نیز نباشیم، افراد مورد مطالعه درباره این اجزای متفاوت، از نوعی بخشی‌نگری برخوردارند و در مورد بخش‌های مختلف، دیدگاه‌های متفاوتی دارند. به عبارت دیگر، با نگاه بخشی و جزئی، با مجموعه‌ای از تفاوت‌های دیدگاهی و معانی متفاوت ذهنی روبه‌رو هستیم و درواقع، در معانی مختلف ذهنی افراد در مورد این اجزا، یکپارچگی‌ای وجود ندارد. مجموعه این دیدگاه‌ها نشان می‌دهد که افراد مورد مطالعه از نوعی نسبی‌گرایی استقرایی ناشی از بخشی‌نگری نسبت به مظاهر تمدن غرب برخوردارند.

شکل شماره (۱). مدل مفهومی گرایش ذهنی دانشجویان در مورد تمدن غرب

بحث و نتیجه گیری

هرچند پیش فرض اولیه ما در این مقاله این بود که می توانیم افراد را با توجه به زمینه های فرهنگی و متغیرهای تأثیرگذار دیگر، گونه شناسی و دسته بندی کنیم و انتظار داشتیم که هر دسته از افراد، دارای گرایش های ذهنی نظام مند و منسجمی باشند و بتوان آن ها را به راحتی با توجه به نوع معانی ذهنی ای که دارند، تحلیل و بررسی کرد، اما در طول مطالعه با اضافه شدن هر فرد به مشارکت کنندگان، بیشتر دریافتیم که هیچ گونه نظام، سیستم، و منظومه ای از معانی ذهنی افراد از تمدن غرب را نمی توان از مصاحبه ها استنتاج کرد. به عبارت دیگر، با توجه به علل و زمینه های تأثیرگذار بر معانی ذهنی افراد بر تمدن غرب، آن ها نگاهی نظام مند به تمدن غرب ندارند؛ به عنوان مثال، فردی که دارای دین داری سطح بالایی است و از سویی، در غرب زندگی کرده است، در مورد مظاهر مختلف تمدنی مانند خانواده، غرب گریز، اخلاق، غرب پسند، نظام سیاسی، نسبی گرا، و موسیقی، غرب پسند است. به عبارت دیگر، ما با بخش ها و اجزای مختلفی از تمدن غرب روبه رو هستیم که افراد مورد مطالعه در مورد هریک از آن ها، برداشت های متفاوتی دارند؛ بخشی را مطلقاً طرد می کنند و بخشی را مطلقاً می پذیرند، در مورد بخش دیگری نسبی می اندیشند و بخش دیگری را خنثی می دانند. همان گونه که مطرح شد، به هیچ روی نمی توان گرایش های ذهنی افراد مورد مطالعه را درون قالب ها، مدل ها، و نظام ها تعریف کرد. این گرایش ذهنی، تنها متأثر از عوامل متفاوت و متمایز از یکدیگر است. شاید تولید مقوله اصلی نسبی گرایی انتخابی نیز به این سبب است، زیرا نمی توان هیچ قانون و نظامی را برای فهم و تشریح گرایش های ذهنی افراد ایجاد کرد.

- اشتراوس، انسلم؛ و کوربین، جولیت (۱۳۹۲). مبانی پژوهش کیفی: فنون و مراحل تولید نظریه زمینه‌ای (مترجم: ابراهیم افشار). تهران: نشر نی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۸)
- اندیشان، حمید (۱۳۹۰). غرب‌شناسی ایرانی. مجله اطلاعات حکمت و معرفت، ۶(۵)، ۱۱-۱۵.
- ایمان، محمدتقی؛ زنجری، نسیم؛ و اسکندری‌پور، ابراهیم (۱۳۸۹). کندوکاو سیستم معانی ذهنی مصرف-کنندگان موسیقی. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، ۳(۴)، ۸۴-۱۱۲. doi: 10.7508/ijcr.2010.12.004
- برگر، پیتر؛ و لاکمن، توماس (۱۳۸۷). ساخت اجتماعی واقعیت (مترجم: فریبرز مجیدی). تهران: انتشارات علمی و فرهنگی. (تاریخ اصل اثر ۲۰۰۳)
- بلیکی، نورمن (۱۳۸۴). طراحی پژوهش‌های اجتماعی (مترجم: حسن چاوشیان). تهران: نشر نی. (تاریخ اصل اثر ۲۰۱۰)
- بهنام، جمشید (۱۳۶۹). درباره تجدد ایران. مجله ایران‌نامه، ۳۱، ۳۷۴-۳۴۷.
- پین، مایکل (۱۳۸۶). فرهنگ اندیشه انتقادی از روشنگری تا پسامدرنیته (مترجم: پیام یزدانجو). تهران: مرکز. (تاریخ اصل اثر ۲۰۰۱)
- خرمشاد، محمدباقر؛ و عزیزی، پروانه (۱۳۸۷). روشنفکران دینی ایران و غرب. مجله پژوهش حقوق عمومی، ۱۰(۲۴)، ۸۴-۴۵.
- خسروپناه، عبدالحسین (۱۳۸۹). جریان‌شناسی فکری ایران معاصر. تهران: تعلیم و تربیت اسلامی.
- خلیلی، محسن (۱۳۷۹). استغراب، استدلال، استتباع (سه شیوه رویارویی ایرانیان با جماعت فرنگیه). نامه پژوهش فرهنگی، ۱۹ و ۱۸، ۴۸-۱۳.
- ریتزر، جورج (۱۳۷۴). نظریه جامعه‌شناسی در دوران معاصر (مترجم: محسن ثلاثی). تهران: علمی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۸۰)
- صلصالی، مهوش؛ پرویزی، سرور؛ و ادیب حاج باقری، محسن (۱۳۸۲). روش‌های تحقیق کیفی. تهران: بشری.
- صمیم، رضا (۱۳۹۱). بر ساخت سوژه و تولید و مصرف موسیقی مردم‌پسند (پاپ) پژوهشی در باب تولید و مصرف گونه‌های ایرانی و غربی موسیقی مردم‌پسند در میان جوانان شهر تهران (پایان‌نامه دوره دکترا رشته جامعه‌شناسی). دانشگاه اصفهان.
- عاملی، سعیدرضا (۱۳۹۰). میراث تمدنی ایرانی: از ایران باستان تا ایران انقلاب اسلامی (با تأکید بر علوم انسانی). تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- مارشال، کاترین؛ و راسمن، گرچن (۱۳۷۷). روش تحقیق کیفی (مترجم: علی پارسائیان، و سیدمحمد اعرابی). تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۲)

محمدپور، احمد؛ و رضایی، مهدی (۱۳۸۷). درک معنایی پیامدهای ورود نوسازی به منطقه اورامان کردستان ایران به شیوه پژوهش زمینه‌ای. *مجله جامعه‌شناسی ایران*، ۹(۲۱)، ۳۳-۳.

میرزایی، حسین؛ و پروین، امین (۱۳۸۹). نمایش دیگری. *فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران*، ۳(۱)، ۷۷-۱۰۵. doi: 10.7508/ijcr.2010.09.003

هانتینگتون، ساموئل (۱۳۷۸). برخورد تمدن‌ها و بازسازی نظم جهانی (مترجم: محمدعلی حمید رفیعی). تهران: انتشارات دفتر پژوهش‌های فرهنگی. (تاریخ اصل اثر ۱۹۹۶)

Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freema.

Braun, V., & Clarck, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3, 77-101.

Chamberlain, K. (1995). What is grounded theory? *Qualitative research for the human sciences. Sultan Qaboos Univ Med Journal*, 8(1), 11-19.

Geertz, C. (1995). *After the fact: Two countries, Four decades, One anthropologist*. by the President and Fellows of Harvard College.

Gelvin, J. L. (2008). *The modern Middle East: A history* (2nd ed.). Oxford; New York: Oxford University Press, 39-40.

Given, L. M. (2008). *The sagae encyclopedia of qualitative research methods* (Vol. 1&2). California: Sage.

Glanz, K., Rimer, B. K., & Lewis, F. M. (2002). *Health behavior and health education. Theory, research and practice*. San Fransisco: Wiley & Sons.

Johnston, R. J.; Gregory, D.; Pratt, G. & Watts, M. (2000). *The Dictionary of Human Geography*. 4th Ed. Malden: Blackwell Publishing, Oxford.

Parraga, I. M. (1990). Determinants of food consumption. *Journal of American Dietetic Association*, 90, 661-663.

Said, E. W. (1978). *Orientalism* (25th Anniversary Edition). New York: Pantheon Books.

Schutz, E. (1967). *The phenomenology of the social world*. Northwestern University Press.

Van Zoonen, L. (2002). *Feminist media studies*. London: Sage Publication.

Zevallos, Z. (2014). *What is otherness?*. 10 June 2014. Retrieved form <https://othersociologist.com/otherness-resources/>